

การบูรณาการการเรียนการสอนรายวิชาจิตรกรรมพื้นฐานโดยใช้แหล่งเรียนรู้
สถาปัตยกรรมท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อพัฒนาทักษะการวาดภาพสีน้ำ
ของผู้เรียน

The Integration of Basic Painting Courses by Using the Vernacular Architectural Learning Resources in Ubon Ratchathani Province to Improve Students' Watercolor Drawing Skills

วุฒิไกร ศิริกุล
Wutthikrai Sirikul

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง การบูรณาการการเรียนการสอนรายวิชาจิตรกรรมพื้นฐานโดยใช้แหล่งเรียนรู้
สถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อพัฒนาทักษะการวาดภาพสีน้ำของผู้เรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อ
ศึกษาลักษณะของแหล่งเรียนรู้ประเภทสถาปัตยกรรมท้องถิ่นอุบลราชธานีและการนำอัตลักษณ์ของงาน
สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรมสีน้ำ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขต
แหล่งเรียนรู้ทางสถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี 3 แห่ง คือ หอพระไตรปิฎก วัดทุ่งศรีเมือง สิมวัด
แจ้งและพระอุโบสถ วัดสุปฏิหารามวรวิหาร กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการสัมภาษณ์จำนวน 15 คน การวิเคราะห์
ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า แหล่งการเรียนรู้ทางสถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัด
อุบลราชธานี มีลักษณะสำคัญ 5 ประการคือ เป็นแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติมนอกตำราเรียน เป็นสื่อการสอนที่มี
มิติมีชีวิต เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นแหล่งศึกษารูปแบบงานช่าง
สถาปัตยกรรมและเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ใช้ประสบการณ์ตรง และการนำอัตลักษณ์ของงาน
สถาปัตยกรรมท้องถิ่นไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรมสีน้ำ พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่จะใช้
องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ ลักษณะอาคาร การวางผังอาคาร ตำแหน่ง โครงสร้าง ลวดลาย
ประดับอาคารทั้งที่เป็นงานปูนปั้นและงานจำหลักไม้เป็นแนวคิดหลักในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมสีน้ำ

คำสำคัญ: การบูรณาการการเรียนรู แหล่งเรียนรู้สถาปัตยกรรมท้องถิ่น

Abstract

The integration of basic painting courses by using the vernacular architectural learning resources in Ubon Ratchathani Province to improve students' watercolor drawing skills aimed to study the characteristics of the vernacular architectural learning resources, Ubon Ratchathani province and brought its identity to the creative process as a watercolor painting.

Researcher have determined the extent of the area by selecting three temples in Ubon Ratchathani province is because of the architectural characteristics of the buildings, which were the only vernacular craftsmen in Ubon Ratchathani. Those vernacular

architectural learning resources were the Tripitaka Scripture Hall of Wat Thung Sri Mueng, the Vernacular Sim of Wat Chang and the Ordination Hall of Supattanaram Worabihar. The target group was 15 interviewees. Data analysis was based on content analysis.

The research was found that the vernacular architectural learning resources in Ubon Ratchathani had five main characteristics following; it can be a further source of learning from the textbook and a source of learning dimensions and it was realistic. And it is also a source of historical and cultural evidence. In addition, the key feature of these learning resources is that the learning center was an important place to study the local architectural patterns and the sources of learning resources that students use for direct experience.

According to the use of vernacular architectural identities in the creation of watercolor paintings, it was found that most students used the architectural elements, such as building characteristics, building layout, structure, decorations, stucco and woodwork as the main ideas for creating watercolor paintings.

Keywords: The Integration of learning, The Vernacular architectural learning resource

บทนำ

“ความเป็นอีสาน” หรือ “อัตลักษณ์อีสาน” (Isan identities) เป็นอีกสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมหนึ่งที่ถูกหยิบยกมาใช้เพื่อแสดงมโนทัศน์เชิงวัฒนธรรมตามแนวคิดท้องถิ่นนิยมทั้งในมิติทางประวัติศาสตร์ มิติทางปรากฏการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน หนึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการรวมรัฐชาติและการปะทะสังสรรค์การอพยพโยกย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อยู่ในอาณาบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสยามมาตั้งแต่อดีต (ชาร์ลส์เอฟเคายส์ล, 2552) ดังนั้นหากพิจารณาในมิติทางวัฒนธรรมจะเห็นได้ว่า “อีสาน” จึงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมผสมผสานกันทั้งอัตลักษณ์เฉพาะและอัตลักษณ์ร่วมที่เกิดจากพื้นที่ทางประวัติศาสตร์กล่าวได้ว่า ดินแดนอีสานเป็นดินแดนที่มีความมั่งคั่งทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาศิลปะและทรัพยากรทางธรรมชาติประกอบกับความหลากหลายของอารยธรรมของภูมิภาคแห่งนี้ ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ เป็นต้นว่า ลักษณะภูมิประเทศที่แตกต่างกันกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลายหลายอาศัยอยู่ร่วมกันจึงทำให้การดำเนินชีวิตของคนในภูมิภาคนี้มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ได้สร้างลักษณะทางศิลปะและวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นภาคอีสานขึ้นมา ดังปรากฏให้เห็นได้ทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม อาทิ ประเพณี คติความเชื่อ พิธีกรรม ศิลปหัตถกรรม สถาปัตยกรรม เครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ที่เป็นเครื่องปั้นดินเผา เครื่องใช้ที่เป็นโลหะทั้งเครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องทองลงหิน เครื่องเงินเครื่องไม้ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้คือการแสดงวัฒนธรรมในรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ (รัตติกร ศิริพันธ์ บุตรลา 2560)

เมื่อพิจารณาในประเด็นทางศิลปกรรมของชาวอีสานจะพบว่า มีพัฒนาการมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล ดังจะเห็นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่างๆ ที่ค้นพบไม่ว่าจะเป็นที่อุทยานประวัติศาสตร์บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี อุทยานแห่งชาติผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานีหรือถ้ำฝ่ามือแดง จังหวัดมุกดาหาร ฯลฯ สถานที่ที่เราจะสามารถชมศิลปะแบบอีสานได้ดีที่สุดคือ ศาสนสถาน วัดวาอารามต่างๆ ซึ่งถือเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้คนในชุมชนมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล (พรรษาชล แฉ่งขัน 2555) สำหรับข้อคิดเห็นด้านรูปแบบหรือลักษณะทางศิลปกรรมของชาวอีสาน ตึก แสนบุญ (2552: 48-51) นักวิชาการด้านศิลปกรรมประยุกต์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้เสนอว่า ศิลปะงานช่างทุกแขนงล้วนแล้วแต่ได้รับ

อิทธิพลมาจากสังคมวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นอันประกอบด้วยเหตุปัจจัย ตัวแปรทางด้านชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา ความเชื่อและอิทธิพลทางการเมือง การปกครอง ตลอดจนการแลกเปลี่ยนทางการค้าขายการข้าม วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ทั้งจากวัฒนธรรมหลวงและวัฒนธรรมราษฎร์จากภายในและภายนอกก่อให้เกิดเป็น เอกลักษณ์งานช่างเฉพาะถิ่นในส่วนของการสถาปัตยกรรมท้องถิ่นลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นจะมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลายขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่ เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงสภาพของพื้นที่ สังคม และ วัฒนธรรม สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเป็นสิ่งแสดงทั้งเรื่องราวต่างๆของการใช้ชีวิต บริบทรอบข้าง รวมถึง ประเพณีวัฒนธรรมนั้นแสดงออกมาในตัวสถาปัตยกรรม โดยแฝงอยู่ในรูปทรง และแผนผังของอาคาร การศึกษาสถาปัตยกรรมท้องถิ่นในแต่ละแห่งย่อมทราบถึงกิจกรรมต่างๆ ของผู้คนผลกระทบจากกระแส วัฒนธรรมหลังสมัยใหม่ (Post modernism) ที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมในด้านต่างๆ และมีบทบาทต่อสังคมแห่งการเรียนรู้ วัฒนธรรมหลังสมัยใหม่มองเอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย มอง ชุมชน มองความหลากหลายของวัฒนธรรม มองความหลากหลายของภูมิปัญญาในหลายมิติเพื่อก่อให้เกิด พลวัตในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ ประกอบกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 มาตรา 25 กำหนดให้รัฐมีหน้าที่ส่งเสริมการดำเนินการ จัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และศูนย์การกีฬาและนันทนาการ เป็นต้น การให้ความสำคัญกับแหล่งการเรียนรู้ในปัจจุบันถือเป็นการสนองตอบการปฏิรูปการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต นั่นคือ การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการ สอนและบทบาทของผู้สอนจากผู้ให้ข้อมูลเพียงฝ่ายเดียวมาเป็นผู้เสนอแนะ ผู้อำนวยการความสะดวกช่วยเหลือ สนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้โดยเสนอแนะวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองการค้นพบความรู้จากการปฏิบัติ ของตนเองตลอดจนการสร้างความรู้ของตนเองโดยอาศัยสื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ดังนั้นกระบวนการ เรียนรู้จึงไม่จำกัดเฉพาะขอบเขตเพียงการจัดการเรียนรู้เฉพาะในห้องเรียนเท่านั้นแต่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ จากแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆอย่างหลากหลายและกว้างขวางถือเป็นทางเลือกหนึ่งที่เปิดกว้างให้ผู้เรียน ได้รับองค์ความรู้มากขึ้น การเข้าถึงข้อมูลต่างๆย่อมเป็นไปได้ง่ายขึ้นโดยอาศัยแหล่งการเรียนรู้ แหล่งอาชีพ สถานประกอบการ แหล่งการเรียนรู้ตามธรรมชาติเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง (พิศรวส ภูทอง, 2559)

จากการจัดการเรียนการสอนรายวิชา จิตรกรรมพื้นฐานในคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติงานจิตรกรรมด้วยสีน้ำ โดยฝึก ถ่ายทอดรูปทรงจากหุ่นนิ่งและทิวทัศน์ ฝึกการมองเห็น การสังเกตและการถ่ายทอดรูปทรงอย่างแม่นยำ ด้วยหลักการจัดองค์ประกอบ เน้นการประสานสัมพันธ์ของเส้น สี ค่าแสงต่างๆ และมิติ เน้นการฝึกตนเอง ให้เกิดความชำนาญและการใช้เครื่องมือต่างๆ จะเห็นได้ว่าสาระสำคัญของการเรียนรู้รายวิชาจิตรกรรม พื้นฐานนั้น มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะการปฏิบัติงานจิตรกรรมด้วยสีน้ำ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการ จัดหาแหล่งเรียนรู้นอกเหนือจากการเรียนรู้ในชั้นเรียน ผู้วิจัยเห็นว่าทรัพยากรทางศิลปกรรมในพื้นที่ของ จังหวัดอุบลราชธานี เมืองที่ใช้ชื่อว่า ราชธานีแห่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นเมืองดอกบัวอันมีแม่น้ำมูล แม่น้ำชีไหลพาดผ่านดุจเสมือนเส้นชีวิตของชาวเมืองในสมัยก่อนกรุงรัตนโกสินทร์จากประวัติศาสตร์ที่ ยาวนานและความรู้มรดกทางศิลปกรรม มรดกทางภูมิปัญญาที่สืบทอดนับเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้มี มากมาย จึงทำให้เกิดข้อขบคิดที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะสามารถนำประเด็นทางอัตลักษณ์ทางศิลปกรรม โดยเฉพาะในส่วนงานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี มาจัดเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการเรียน การสอนรายวิชาจิตรกรรมพื้นฐาน ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกตัวแทนของการศึกษาทางสถาปัตยกรรม ประกอบด้วย หอ พระไตรปิฎกวัดทุ่งศรีเมือง สิม วัดแจ้งและพระอุโบสถ วัดสุปฏิหารามวรวิหาร ซึ่งตัวแทนดังกล่าวนี้มี รูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นทางอัตลักษณ์และมีพัฒนาการทางศิลปะสอดคล้องกับพัฒนาการ

ของเมืองอุบลราชธานีโดยผู้วิจัยกำหนดประเด็นในการศึกษา 2 ประเด็น ดังนี้คือ ลักษณะของแหล่งเรียนรู้ประเภทสถาปัตยกรรมท้องถิ่นอุบลราชธานีและการนำอัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรมสีน้ำ ทั้งนี้เพื่อสร้างแรงจูงใจต่อผู้เรียน รายวิชาจิตรกรรมพื้นฐานให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Learning) รวมถึงทำให้ทราบอัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาสู่การสร้างสรรค์จิตรกรรมสีน้ำอันจะเป็นผลดีต่อการประกอบอาชีพในอนาคต

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. ศึกษาลักษณะของแหล่งเรียนรู้ประเภทสถาปัตยกรรมท้องถิ่นอุบลราชธานี
2. ศึกษาการนำอัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรมสีน้ำ

ความสำคัญของการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้จะทำให้ทราบลักษณะของแหล่งเรียนรู้ประเภทสถาปัตยกรรมท้องถิ่นอุบลราชธานี เพื่อนำข้อมูลอัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรมสีน้ำ รายวิชา จิตรกรรมพื้นฐาน

ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตโดยคัดเลือกตัวแทนของการศึกษางานทางสถาปัตยกรรมที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี 3 แห่ง ประกอบด้วย หอพระไตรปิฎก วัดทุ่งศรีเมือง สิม วัดแจ้ง และพระอุโบสถ วัดสุปฏิหารามวรวิหาร

นิยามศัพท์เฉพาะ

แหล่งเรียนรู้ศิลปกรรมท้องถิ่น หมายถึง แหล่งการเรียนรู้ที่ช่วยเชื่อมโยงศิลปกรรมและเรื่องราวของท้องถิ่นสู่การเรียนรู้สากล มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณลักษณะและความคิด การเข้าใจความหมาย คุณค่า เพิ่มทักษะการแสวงหาและจัดการความรู้ได้ด้วยตนเอง

สถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี หมายถึง สถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นมาจากภูมิปัญญาของช่างฝีมือเมืองอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์ในการใช้สอยทั้งด้านการพักอาศัยและงานที่สร้างเกี่ยวเนื่องทางพุทธศาสนา

การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม หมายถึง การตีความจากสื่อกลางและถ่ายทอดเป็นผลงานด้วยการวาด ระบายสีและจัดองค์ประกอบอื่นๆ เพื่อให้เกิดชิ้นงานทางจิตรกรรม

จิตรกรรมพื้นฐาน หมายถึง การฝึกปฏิบัติงานจิตรกรรมด้วยสีน้ำ โดยฝึกถ่ายทอดรูปทรงจากหุ่นนิ่งและทิวทัศน์ ฝึกการมองเห็น การสังเกตและการถ่ายทอดรูปทรงอย่างแม่นยำด้วยหลักการจัดองค์ประกอบ เน้นการประสานสัมพันธ์ของเส้น สี ค่าแสงต่างๆ และมีติ

วิธีการศึกษา

1. การศึกษาลักษณะของแหล่งเรียนรู้ประเภทสถาปัตยกรรมท้องถิ่นอุบลราชธานี ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 15 คน และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

2. การศึกษาการนำอัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรมสีน้ำผู้วิจัยใช้การประเมินผลการเรียนรายวิชา จิตรกรรมพื้นฐาน

ผลการศึกษา

ผู้วิจัยดำเนินการและวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาโดยดำเนินงานวิจัยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่วางไว้ข้างต้น และสรุปผลการศึกษา ดังนี้

1. ลักษณะของแหล่งเรียนรู้ประเภทสถาปัตยกรรมท้องถิ่นอุบลราชธานี

สถาปัตยกรรมท้องถิ่นอุบลราชธานี มีรูปแบบที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ ทั้งที่เป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย เช่น บ้านเรือน สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเช่น สิม หอแจก และธาตุ เป็นต้นผู้วิจัยสามารถสรุปลักษณะสำคัญของแหล่งเรียนรู้ที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นอุบลราชธานีทั้ง 3 แห่ง คือ หอพระไตรปิฎก วัดทุ่งศรีเมือง สิม วัดแจ้ง และอุโบสถวัดสุปฏิหารามวรวิหาร ได้ดังนี้

1.1 แหล่งเรียนรู้ประเภทสถาปัตยกรรมท้องถิ่นอุบลราชธานี สามารถใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมที่ไม่มีในตำราเรียนรายวิชา จิตรกรรมพื้นฐาน

1.2 แหล่งเรียนรู้ประเภทสถาปัตยกรรมท้องถิ่นอุบลราชธานีสามารถใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ที่มีมิติ มีชีวิตและช่วยแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาทักษะการวาดภาพจิตรกรรมสีน้ำ

1.3 แหล่งเรียนรู้ประเภทสถาปัตยกรรมท้องถิ่นอุบลราชธานีใช้เป็นศูนย์กลางในการรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอุบลราชธานี

1.4 แหล่งเรียนรู้ประเภทสถาปัตยกรรมท้องถิ่นอุบลราชธานีสามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อศึกษารูปแบบงานช่างสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

1.5 แหล่งเรียนรู้ประเภทสถาปัตยกรรมท้องถิ่นอุบลราชธานี สามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้เรียนจากประสบการณ์ตรงในรายวิชาจิตรกรรมพื้นฐาน

ภาพที่ 1 การศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางสถาปัตยกรรมท้องถิ่นอุบลราชธานี รายวิชาจิตรกรรมพื้นฐาน

2. การนำอัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรมสีน้ำ

ผู้วิจัยได้นำหลักการจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตของกระทรวงศึกษาธิการ โดยใช้การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย ไม่จำกัดรูปแบบหรือวิธีการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้ลักษณะนี้จะมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็น วัตถุ สิ่งของ สถานการณ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปกรรม วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ฯลฯ คุณลักษณะสำคัญของผู้เรียนคือ ความเป็นผู้ที่รู้จักใช้โอกาสในการเรียนรู้ด้วยวิธีการสังสรรค์ที่ละเล็กละน้อย และไม่คาดหวังว่าผลของการเรียนรู้จะเป็นเช่นไร จนกว่าจะนำมาใช้ในชีวิตจริง ผลการศึกษาการนำอัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรมสีน้ำ ปรากฏดังนี้

2.1 หอพระไตรปิฎก วัดทุ่งศรีเมือง

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม มีดังนี้

หอไตรหรือหอพระไตรปิฎก สร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างวัดทุ่งศรีเมือง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นสมัยของพระพรมราชวงศ์ (กุทอง สุวรรณภูมิ) เจ้าเมืองอุบลราชธานี คนที่ 3 ราวปี 2385 โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างคือ เพื่อเก็บรักษาพระไตรปิฎกป้องกันไม่ให้ปลวกมดมาทำลาย ลักษณะของหอไตรวัดทุ่งศรีเมือง เป็นหอไม้ สร้างอยู่กลางสระน้ำ เป็นอาคารเรือนไม้ ขนาดกว้าง 8.20 เมตร ยาว 9.85 เมตร สูงจากพื้นน้ำถึงยอดหลังคา 10 เมตร แปลนรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ยกพื้นสูงใต้ถุนโปร่ง ผนังเป็นแป้นฝาไม้แบบเรียบ เครื่องสับฝาแบบประทุนอย่างเรือนไทยภาคกลาง ลูกฟักรองรับคาน้ำและสลักลายประตูเข้าหอไตร อยู่ทิศตะวันออกประตูเดียว มีหน้าต่างโดยรอบทั้งหมด 14 ช่อง หลังคาหน้าจั่วมีบันนกรอบ ปีกนอกกว้าง 2 ชั้น คล้ายสถาปัตยกรรมแบบเชียงรุ่ง ส่วนบนหลังคาทรงแบบโบสถ์ไทย มีชั้นลดสองชั้น ซ่อฟ้ารวลายองใบระกานาคสะดุ้งและหางหงส์แบบภาคกลาง หน้าบันไม้จำหลักลายไทย (ลายดอกพุดตาน) ลายกระจี่รวนลายประจายามก้ามปู ฯลฯ เติมนุงแป้นไม้ สลักด้วยไม้ค้ำยันชายคาปีกนอกโดยรอบจำนวน 19 ตัว 2 ตัวด้านหน้าข้างประตูเข้า สลักหัวทวยเป็นเทพพนม 17 ตัว เป็นรูปพญานาค (Isan Conservation 2013)

ภาพที่ 2 กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมสีน้ำของนักศึกษา รายวิชา จิตรกรรมพื้นฐาน:

หอพระไตรปิฎก วัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

2.2 สิมวัดแจ้ง

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม มีดังนี้

สิมวัดแจ้ง เป็นสถาปัตยกรรมแบบอีสาน แพลนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 6 เมตร ยาว 15 เมตร 10 เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ตัวอาคารก่อด้วยอิฐฉาบปูน ฐานเอวชั้นแบบปากพาน บันไดขึ้นด้านหน้าบันไดเดียว ราวบันไดปั้นปูนเป็นรูปจระเข้ 2 ตัว มีมุขเฉียงด้านหน้า หน้าต่างข้างละ 3 ช่อง ผนังด้านหลังก่อทึบ จั่วไม่มีหน้าบัน เสาด้านหน้าเป็นเสาไม้กลม 4 ต้น หน้าบันสลักไม้ ลวดลายพื้นบ้านผสมภาคกลาง บนสุดเป็นภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ หน้าบันปิดทองร่องกระຈก ทวยไม้จำหลักเป็นฐานพญานาค หลังคาชั้นเดียวมีพาไล ทางด้านข้างรวยลายองแบบไม่มีนาคสะดุ้ง ซ่อฟ้า (โง่) ใบระกาและหางหงส์แบบอีสาน คล้ายหอแจกวัดศรีอุบลรัตนาราม เดิมมุงแป้นไม้ ต่อมาเปลี่ยนมุงด้วยกระเบื้องดินขอ

สิมวัดแจ้งมีลักษณะเป็นโครงเรือนอาคารขนาดเล็ก ที่แสดงถึงรูปทรงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นอีสาน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ถือปูน โครงไม้ มีกระຈกสี่ประดับ ลวดลายเป็นศิลปะท้องถิ่นที่มีความงดงาม ฐานเตี้ย หลังคาชั้นเดียวเดิมมุงด้วยกระเบื้องดินเผา มีบันไดอยู่ด้านหน้า ราวบันไดเป็นรูปจระเข้หมอบ ส่วนหน้าบันหน้าอุดปักนก และรวงผึ้งไม้แกะสลักเป็นลายดอกบัว กอบัวอย่างสวยงาม โดยหางหงส์มีลักษณะพิเศษ คือ ทำเป็นรูปหัวนาครตรงปลายหงอนสลับปลายเป็นกนกเปลว (Isan Conservation 2013)

ภาพที่ 3 กระบวนการสร้างสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรมสีน้ำของนักศึกษา รายวิชา จิตรกรรม
พื้นฐาน: สิมวัดแจ้ง จังหวัดอุบลราชธานี

2.3 พระอุโบสถ วัดสุปฏิณารามวรวิหาร

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม มีดังนี้

พระอุโบสถวัดสุปฏิณารามวรวิหาร เป็นอาคารขนาดใหญ่ กว้าง 20 เมตร ยาว 34 เมตร สร้างคล้ายทรงพระราชนิยมในรัชกาลที่ 3 (อิทธิพลจีน) คือตัวอาคารมีชาลา (ระเบียง) เสานางจรัญ (เสานางเรียง) ทรงสี่เหลี่ยมล้อมรอบ ระหว่างเสาก่ออิฐเป็นรูปโค้งเรือนแก้ว (โค้งโกธิกแบบฝรั่งเศส) อาคารไม่ทำหน้าต่างแต่เป็นประตูแทน โดยรอบทางด้านหน้าและด้านข้าง หลังคาทรงจั่วชั้นเดียว มีพาไล (ปีกนก) 2 ข้าง คุมชาลา หน้าจั่วเรียบเต็มเสมอเสาด้านหน้า (คล้ายโบสถ์อิทธิพลจีนสมัยรัชกาลที่ 3) มีลายปูนปั้นเป็นลายไทย ฝีมือช่างญวน (เป็นลายไทยที่ไม่มีเอกลักษณ์ของลายไทยอยู่เลย ตัวลายสืบ ซ่อฟ้าโง่ ไม่ได้สัดส่วน) ซ่อฟ้า รวยลายองเป็นรูปพญานาคแบบญวน เชิงบันไดสี่ด้าน บันไดรูปสิงโตหมอบยั้มอยู่มุมละ 1 ตัว ซึ่งแตกต่างไปจากอุโบสถอื่น ที่นิยมทำพญานาคเฝ้าบันได ส่วนหน้าพระอุโบสถ มีจารึกโบราณสมัยขอม

หลายชิ้น เช่น จารึกถ้ำหมาใน ทับหลัง กล่าวกันว่า เป็นทับหลังที่เก่าแก่ที่สุดของประเทศไทย (พุทธศตวรรษที่ 12-13) (Isan Conservation 2013)

ภาพที่ 4 กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมสีน้ำของนักศึกษา รายวิชา จิตรกรรมพื้น
พระอุโบสถ วัดสุปฏิหาราม จังหวัดอุบลราชธานี

การอภิปรายและสรุปผล

การวิจัยเรื่อง แหล่งเรียนรู้สถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อการจัดการเรียนการสอนรายวิชาจิตรกรรมพื้นฐานสามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. แหล่งการเรียนรู้ทางสถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี มีลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือเป็นแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติมนอกตำราเรียน เป็นสื่อการสอนที่มีมิติมีชีวิต เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นแหล่งศึกษารูปแบบงานช่างสถาปัตยกรรมและเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ใช้ประสบการณ์ตรง

2. การนำอัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรมสีน้ำพบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่จะใช้องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ ลักษณะอาคาร การวางผังอาคาร ตำแหน่ง โครงสร้าง ลวดลายประดับอาคารทั้งที่เป็นงานปูนปั้นและงานจำหลักไม้ เป็นแนวคิดหลักในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมสีน้ำ

จากการศึกษาแหล่งเรียนรู้สถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อการจัดการเรียนการสอนรายวิชาจิตรกรรมพื้นฐาน สามารถอภิปรายผลได้ 2 ประเด็นคือ

1. ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน

แหล่งการเรียนรู้สถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานีมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง อย่างต่อเนื่องและใช้ความคิดสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมสีน้ำ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนมี

โอกาสได้ใช้ประสบการณ์ตรงจากสถานที่จริง โดยผู้เรียนได้เข้าไปศึกษา สังเกต รูปแบบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมท้องถิ่นด้วยตนเองและประมวลความรู้ที่ได้รับจากการเข้าไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ สามารถสร้างแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานทางจิตรกรรมตามความคิดและจินตนาการได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้ให้คำปรึกษาและสนับสนุนการจัดกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน จะเห็นได้ว่าการมีแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและเพียงพอที่ทำให้ผู้เรียนใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ตามความถนัดความสนใจสอดคล้องกับแนวคิดของชัยศ อัมสุวรรณ (2552) ที่กล่าวถึง การใช้แหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อสร้างการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป้าหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ทุกแห่ง สถานการณ์การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ไม่จำกัดสถานที่ เวลา อายุ รูปแบบหรือวิธีการเรียนรู้ โดยเฉพาะตัวผู้เรียนที่จะเป็นผู้กำหนดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเลือกที่จะเรียนเรื่องใด และที่สำคัญการจัดการแหล่งเรียนรู้ควรเป็นไปในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ มีรูปแบบที่หลากหลาย โดยการจัดสภาพแวดล้อม ปัจจัยเกื้อหนุน บรรยากาศสถานการณ์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

2. บทบาทของแหล่งเรียนรู้ทางสถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานีต่อการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานีที่ปรากฏจากแหล่งเรียนรู้ทั้ง 3 แห่ง มีลักษณะร่วมกันที่ชัดเจนใน 3 ประการคือ ความเรียบง่าย รูปแบบความคิดที่เป็นอิสระและความสมถะ สอดคล้องกับแนวคิดของตึก แส่นบุญ (2552: 48-51) ได้กล่าวถึงความเรียบง่ายของงานช่างอีสาน เป็นการแสดงออกถึงความเชื่อไม่รกรุงรังหรือมากเกินไป อย่างไรก็ตามในความเรียบง่ายยังมีสิ่งที่ซ่อนเร้นในมิติที่ลุ่มลึกทางความคิดอ่านของช่าง เช่น รูปแบบของลิ่ม ห่อแฉก ชาติ พุทธหัตถศิลป์ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชนโดยเฉพาะในกลุ่มสกุลช่างพื้นบ้าน ที่แสดงความจริงแท้แห่งสัจจะ วัสดุ สุนทรียภาพความงามที่ดูดิบ หยาบ โดยเฉพาะพระพุทธรูปแบบอีสาน ในส่วนของความหลากหลายทางด้านรูปแบบของความคิดสร้างสรรค์ โดยเฉพาะงานแกะสลักไม้ จะมีการเปลี่ยนแปลงให้ความอ่อนไหวๆ ไม่เหมือนกันในแต่ละด้าน นี่คือการเป็นอิสระเสรีของคนอีสานที่มีมาแต่โบราณ และความพอเพียงอ่อนน้อมถ่อมตนต่อบริบทของสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งแสดงออกผ่านทางรูปแบบของวัสดุ รายละเอียดการตกแต่ง เช่น รูปทรงที่สื่อได้ชัดเจน คือศาสนาการต่าง ๆ เนื่องด้วยงานสถาปัตยกรรมเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยงานศิลปะและเทคโนโลยีการก่อสร้างของมนุษย์ที่สืบเนื่องกันมาเป็นเวลานาน เป็นสิ่งที่สามารถบอกเรื่องราวหรือสื่อความหมายในอดีตซึ่งสะท้อนถึงอารยธรรมของพื้นที่นั้นๆ (มนชญา สระบัว, พิชัย สดภิบาลและจตุรงค์ เลาหะเพ็ญแสง 2559) การชี้ให้กลุ่มคนในท้องถิ่นชุมชนเห็นความสำคัญและอยากจะอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมท้องถิ่นเพื่อให้เกิดประโยชน์ในรูปแบบของแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ควรให้การสนับสนุน เพราะการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ประเภทสถาปัตยกรรมก่อให้เกิดกิจกรรมร่วมกันในการเรียนรู้คือการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันคิดและร่วมกันแก้ปัญหาร่วมกันทำให้เกิดทักษะและประสบการณ์ตรงต่อผู้เรียน นอกจากนี้ยังเกิดการเรียนรู้ในลักษณะของการเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ สังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัวของผู้เรียนจนผู้เรียนสามารถประยุกต์ผลการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์ความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ชุมชน และบุคคลทั่วไปในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี จึงควรเริ่มต้นด้วยการให้ความรู้กับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ กำหนดแนวทางการจัดการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ มีการบริหารจัดการที่ดีและเป็นระบบโดยชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดจากแหล่งการเรียนรู้ทางสถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนางานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ท้องถิ่นเพื่อเพิ่มศักยภาพการเรียนรู้แก่ผู้เรียนนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า สถานศึกษาและชุมชนควรให้ความร่วมมือลักษณะของเครือข่ายเพื่อรวบรวมแหล่งการเรียนรู้ประเภทต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นและชุมชนภายในจังหวัดอุบลราชธานี และมีการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้อย่างเป็นระบบ รวมทั้งร่วมสนับสนุนให้บุคคลทั่วไปในชุมชนได้เข้ามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในแหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญต่อการร่วมอนุรักษ์มรดกศิลปสถาปัตยกรรมของจังหวัดอุบลราชธานี

เอกสารอ้างอิง

- ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์. (2552). แหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต. ค้นเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2561, จาก http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=7744&Key=news_research
- ชาร์ลส์เอฟคาสส์. (2552). แนวคิดท้องถิ่นภาคอีสานนิยมในประเทศไทย. แปลโดยรัตนนาโตสกุล. อุบลราชธานี: ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง คณะศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ติก แสนบุญ. (2552). “ลักษณะอีสาน ในศิลปะงานช่าง.” วารสารศิลปวัฒนธรรม, 30(12), 48-51.
- พรรษาล ช้างขัน. (2555). โครงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน. (รายงานผลการดำเนินโครงการบริการวิชาการแก่สังคม). อุตรธานี: ศูนย์วิทย์พัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อุตรธานี.
- พิศรวส ภูทอง. (2559). “รูปแบบการจัดการแหล่งการเรียนรู้ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ: กรณีศึกษาหอศิลปะและวัฒนธรรม.” วารสารศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 8(2), 1-21.
- มนชญา สระบัว, พิชัย สดภิบาลและจตุรงค์ เลาหะเพ็ญแสง. (2559). “การศึกษาและออกแบบชุดเสริมทักษะเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน เรื่อง เือนอีสาน.” วารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร, 7(2), 11-20.
- รัตติกร ศิริจันทร์ บุตรลา. (2560). “การประยุกต์ใช้อัตลักษณ์อีสานในการออกแบบตกแต่งภายในห้องรับประทานอาหาร.” วารสารศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 9(1), 299-318.
- Isan Conservation. (2013). “Isan Mural Painting and Isan Temple Architectures.” Online; 2 May 2018, Available from http://www.isan.tiewrussia.com/wat_jang/